

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

Кафедра мистецької освіти

**ФОРМУВАННЯ У ШКОЛЯРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ
САМОСВІДОМОСТІ ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЧНОГО
МИСТЕЦТВА НА ПРИКЛАДІ ТАНЦІВ РІЗНИХ РЕГІОНІВ
УКРАЇНИ.**

**Викладач кафедри
Максим Печененко**

Вступ

Розбудова Української держави ставить перед суспільством надзвичайно важливе й невідкладне завдання – виховання національно свідомого громадянина й патріота рідної землі. Тільки люди, безмежно віддані українській національній ідеї, здатні приймати участь у державотворчих процесах, побудувати національно свідоме суспільство і вивести Україну на рівень, на якому держава зможе гідно конкурувати та співпрацювати з найбільш розвиненими країнами світу. Тому сьогодні необхідні висока національна і патріотична самосвідомість, високий рівень розвитку естетичної культури, глибокі знання з історії українського народу і міцна громадянська позиція кожного члена українського суспільства.

Ми повинні зрозуміти, що успішна розбудова Української держави залежить від кожного з нас. Лише глибока національна свідомість, згуртованість, наполеглива праця виведуть нас у число високорозвинених країн. Тим більше, що земля наша має значні природні та матеріальні ресурси, а український народ споконвіку був працьовитий і дбайливий. З огляду на це побудова нового громадянського, демократичного, гуманного суспільства, що орієнтується на високі національні й загальнолюдські цінності, набуває насамперед виховного характеру. Особливо стосується це підростаючого покоління, якому в недалекому майбутньому відстоювати та примножувати здобутки нашої держави.

Виходячи з викладеного, треба сказати, що на сьогоднішній день актуальним є наукова розробка і практичне забезпечення нової системи національного виховання, мета якого – теоретичне обґрунтування і виявлення можливостей та ефективності використання методів, форм та засобів хореографічного виховання в процесі формування національної самосвідомості, формування в учня почуття належності до українського народу, своєї Батьківщини – України, внутрішньої потреби й готовності

відстоювати та захищати її інтереси, реалізовувати свій особистісний потенціал на благо зміцнення Української держави.

Виховати національно свідомого громадянина означає сформувати в учня комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки.

Це – національна самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, суспільна ініціативність й активність, готовність прикладати зусилля для розквіту Батьківщини, захищати її, підносити міжнародний авторитет.

Це – повага до батьків, свого родоводу, до традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї належності до нього, як його представника, спадкоємця й наступника.

Це – фізична досконалість, моральна чистота, висока художньо-естетична вихованість.

Це – гуманність, шанобливе ставлення до культури, традицій, звичаїв інших народностей, що населяють Україну, висока культура міжнаціонального спілкування.

Ці та інші якості й риси формуються в процесі засвоєння учнями духовних надбань рідного народу, цілеспрямованого естетичного та національного виховання як системи ідей, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики українського народу, спрямованої на організацію життєдіяльності підрастаючих поколінь, виховання їх в дусі природно-історичного розвитку матеріальної і духовної культури нації. Відтак естетичне та національне виховання ґрунтується на ідейному багатстві народу, його морально-етичних цінностях, виховній мудрості, що трансформовано в його педагогічному досвіді.

Хореографічне виховання, як засіб формування національної самосвідомості, в сучасній українській школі.

Основою виховного впливу мистецтва на особистість у сучасній українській школі є навчальна діяльність учнів. Саме в перебігу систематичного викладання предметів художньо-естетичного циклу вчитель має змогу не тільки організувати засвоєння школярами знань і вмінь з мистецтва, а й цілеспрямовано виявляти могутній виховний потенціал художніх цінностей. Без залучення учнів у молодшому, середньому і старшому віці до всебічного художньо-естетичного досвіду, який сприяє розвитку насамперед емоційно-почуттєвої сфери особистості, будь-яка загальна освіта стає неповноцінною.

В період раннього шкільного віку, як було сказано вище, дуже важлива співпраця сім'ї та вихователя, педагога, в процесі якої відбувається початкове ознайомлення з досягненнями національної культури та рідної держави. Завдяки цьому дитина почне відчувати себе частиною нації, вона зрозуміє, що являє собою людину, яка зможе зробити багато для держави.

Але в більш старшому шкільному віці становлення національно свідомої особистості відбувається під впливом таких чинників, як соціалізація виховання, самовиховання. Виховання як провідний чинник в цьому процесі, здійснюється суспільством за участю різноманітних державних навчально-виховних закладів, позашкільних установ, громадських організацій, засобів масової інформації та інших інституцій. Саме суспільство ставить мету і визначає взірець у вихованні майбутнього громадянина. Метою сучасного українського суспільства є формування якісно нового – як у національному, так і соціальному плані – громадянина незалежної Української держави. Взірець, ідеал такого громадянина містять у собі ті найкращі риси, які відповідають уявленням, надіям і очікуванням широких верств суспільства. Українське суспільство прагне сформувати таких громадян, завдяки яким

Україна посяде гідне місце в світовому співтоваристві. Декілька десятиліть тому українське мистецтво, особливо хореографію, бачили майже всі країни світу. Найкращим представником українського хореографічного мистецтва на той час був Національний академічний ансамбль імені П.Вірського, з якого вийшла плеяда талановитих хореографів сучасності.

На мій погляд саме завдяки засобам мистецтва, які будуть тісно поєднані з методами виховання в педагогіці, зможе відбуватися всебічне виховання національно свідомого громадянина.

Гідне місце у вихованні національно свідомої особистості повинні зайняти позашкільні заклади. Своєрідність внеску позашкільних закладів у загальну систему виховання громадянина полягає в тому, що вона має матеріальні й кадрові можливості для задоволення та розвитку широких інтересів дітей. Будинки і палаци творчості, художні та хореографічні школи, ансамблі, гуртки та інші заклади плідно формують етнічно-культурні уподобання дітей, національно-культурний досвід, їх фізичний розвиток. Щоб досягти поставленої мети в цих закладах повинен втілюватися принцип добровільності, самодіяльності. У сьогоденній Україні через матеріальну скруту, на жаль, велика кількість позашкільних закладів не фінансується, тому я вважаю, що держава повинна приділяти набагато більше уваги закладам позашкільної освіти, особливо закладам культурної освіти.

У сучасній школі нерідкими є факти, коли за масовими виховними заходами педагог забуває про індивідуальні особливості учнів. У наслідок цього, ті засоби, які застосовуються для впливу на учнівський колектив, не спонукають багатьох з них до активної, національно-спрямованої діяльності. Тому не випадково, що частина випускників школи не набуває відповідних національних якостей і навичок суспільно корисної діяльності. Щоб запобігти цьому треба використовувати в національному, художньо-естетичному та громадському вихованні індивідуальний підхід, на якому

наголошували видатні педагоги Джон Локк, Жан-Жак Руссо, К.Д.Ушинський та інші. Звичайно потрібно звертатися і до народного мистецтва, але кожна хвилину потрібно пам'ятати про те, що всі учні в середньому та старшому шкільному віці не можуть захоплюватись одним і тим же видом мистецтва і це викликає певні труднощі у педагога. Та головне завдання не в тому, щоб обійти труднощі, а в тому, щоб долаючи їх, успішно досягти поставленої мети – виховати кожного школяра високо моральним, національно свідомим та зробити його патріотом. Індивідуальний підхід має своєю вихідною основою неповторність, відособленість, цілісність, самобутність кожної людини.

У кожному окремому випадку громадянська поведінка учня залежить від багатьох індивідуальних особливостей: вікових, статевих, нейродинамічних, характерологічних та інших. З іншого боку, кожний діяльнісно-поведінковий акт із громадянським наповненням ставить перед учнем свої особливі вимоги. Тому необхідно, спираючись на знання індивідуальних особливостей, створити найсприятливіші умови для розвитку культурної, громадянської та національної активності. Ідеальним є варіант, коли у таких умовах перебувають усі без винятку учні. Чим краще педагог знає своїх вихованців, тим ближче він підійде до цього ідеалу.

Треба зазначити, що в основу художньо-естетичного, національного виховання дітей, підлітків, молоді мають бути покладені педагогічний досвід українського народу, його історико-культурні традиції, духовність, мораль, ідеологія. І все це повинно спрямовуватись на озброєння учнів знаннями про рідний народ, його матеріальну та духовну культуру, усвідомлення себе як його частинки, спадкоємця та продовжувача його роду й племені, виразника його психології, менталітету, на формування національних рис характеру і вдачі, чіткої громадянської позиції і патріотичних почуттів, розуміння своєї

майбутньої ролі та місця в побудові й зміцненні Української держави та гуманістичного суспільства.

Національне виховання передбачає систему виховних впливів сім'ї, навчально-виховних закладів, державних інститутів і громадських організацій, а також заходів, спрямованих на розвиток внутрішньої потреби в самовихованні художньо-естетичних та громадянських якостей. Це безперервний процес, що починається від народження дитини і триває, по суті, все її життя. Але найінтенсивнішим він є у проміжку від дитячого до зрілого віку, коли розвиваються особистісні якості, фізичні і духовні сили, нагромаджується сума знань, зміцнюються погляди та переконання, виробляються звички та норми поведінки. Саме в цей період під впливом суспільних умов, пізнання і розвитку, збагачення власного досвіду відбувається активний процес формування національних якостей. Надалі вони зміцнюються, але внаслідок власної переоцінки цінностей можуть і змінюватись. Тому учнів середнього і старшого шкільного віку ще більше потрібно залучати до участі у культурних процесах рідної держави, які базуються на народному мистецтві. Переоцінка цінностей, на мою думку, відбувається внаслідок звикання до певного явища. Людина по своїй суті все життя шукає щось нове, тому педагог повинен давати різноманітні культурні знання учням, а в середньому та старшому шкільному віці намагатись ще більше стимулювати їх творчу діяльність.

Програма виховання естетично та національно свідомого громадянина має відповідати особливостям і закономірностям розвитку особистості дитини в окремі вікові періоди і всебічно відображати духовні надбання нації, її ідейно-моральний потенціал.

Рідна мова, історія народу, його прогресивні традиції, звичаї, свята, обряди, в тому числі й річного циклу народного календаря, фольклор, моральні приписи, різні види народного мистецтва й художньої творчості,

народні символи та національна символіка – це той благодатний ґрунт, на якому зростає людина, представник свого народу, його спадкоємець і наступник, громадянин і патріот. І саме ці та інші виховні засоби вбирає в себе містке й багатогранне слово „народознавство”. Це – система фундаментальних знань про конкретний народ, про особливості його трудової діяльності й побуту, менталітет, матеріальну і духовну культуру, історичний досвід і нинішній спосіб організації життєдіяльності (державотворення, побудова суспільства), його традиції, звичаї, знання, про родовід людини, спосіб життя та виховання в сім'ях, про отчий край і все пов'язане з ним, місце і роль народу у розвитку світової цивілізації тощо.

Принципи формування естетичної та національної самосвідомості у дитини.

При формуванні художньо-естетичної та національної самосвідомості у дитини, на мою думку, слід притримуватись певних принципів. А щоб втілити їх у життя потрібно звернутись до історико-культурної спадщини українського народу.

З історії нашої держави відомо, що більшість часу свого існування її народ виборював незалежність, а цей майже неперервний процес не міг не вплинути на мистецтво України. Тому це і є вирішальним фактором втілення принципів у життя.

1. Принцип пріоритетності української національної ідеї у вихованні.

В преамбулі Конституції України, в Декларації про державний суверенітет України, Акті проголошення незалежності України, інших державних документах визначена головна ідея українського народу -- побудова незалежної Української держави.

Саме ця ідея і кладеться в основу навчально-виховного процесу в закладах освіти. На її засадах побудована Державна національна програма „Освіта”, повинні створюватись навчальні та виховні програми, готуватись

нове покоління підручників і посібників, розробляти концепції, обґрунтовувати нові виховні системи. Ця ідея повинна стати основоположним принципом художньо-естетичного та громадянського виховання, тому що передбачає формування національно свідомої особистості, людини, гідної своєї держави та суспільства і гордої за свою Батьківщину, борця за утвердження її в міжнародній спільноті. Найкращим прикладом борця за утвердження української держави було козацтво. А в наш час звичаї, побут українського козацтва відображений найкраще саме в мистецьких творах. В них можна побачити живі картини з життя українських борців за незалежність. Отже життя та культура козаків є могутнім засобом впливу на формування національної свідомості сучасного українського школяра.

2. Принцип поєднання національного і загальнолюдського у вихованні.

Специфічно національне і загальнолюдське – це не альтернативні, а взаємопроникаючі, взаємодоповнюючі аспекти в процесі пізнання дитиною особливостей життєдіяльності свого етносу, в її духовному розвитку та становленні як громадянина. Саме історико-культурна спадщина народу: усна і писемна творчість, його культурні традиції, мистецтво, мова, будучи національними за своєю суттю і змістом, водночас вбирають в себе елементи загальнолюдської культури, цінності й ідеали. Ось чому українська хореографія така різнопланова, але в кожному регіоні України по-своєму виразна і національно багата так як національне не виключає вселюдського; навпаки, вселюдське містить в собі здобутки цивілізованих націй. Людина в своєму біологічному та духовному розвитку повинна пройти процес від пізнання і засвоєння свого рідного, національного до загальнолюдського. Від роду до народу, нації і надалі до світової спільноти – такий природний шлях становлення цивілізованої людини. Порушення його може спричинити деформацію у розвитку особистості.

3. Принцип етнізації.

За допомогою нього педагог-хореограф повинен намагатися виховати в учня розуміння своєї належності до етнічної групи (нації, народу), її минулого, сьогодення і майбутнього, всебічно розвинену особистість, яка щиро шанує свою національну культуру, громадянську та власну гідність і честь.

Етнізація – це процес формування етнічної сутності дитини, якостей і рис, притаманних даному етносу, засвоєння нею досвіду, духовних цінностей, вироблених у процесі історичного розвитку, становлення особистості як його представника. Тільки під впливом історії та культури нації, на яких базуються система народознавчих заходів людина повинна пройти шлях свого розвитку від підсвідомого засвоєння цих впливів у ранньому дитячому віці до національної зрілості. Завдяки цьому виховується національний тип особистості, носій культурних традицій, продовжувач справ і заповітів батьків та дідів, чим досягається самоідентифікація людини в свою спільноту, духовна єдність поколінь, безсмертність нації. Отже, можна сказати, що хореограф повинен впливати на процес етнізації дуже сильно так як він є носієм культурного досвіду народу і цей досвід він повинен передати своїм вихованцям. Вплив цього досвіду зіграє не останню роль в процесі формування національної самосвідомості.

На розглянуті вище принципи слід спиратися у формуванні національного світогляду дитини тому, що вони тісно пов'язані, взаємодіють, взаємодоповнюють один одного і становлять собою головні ідеї, що регулюють, орієнтують і спрямовують національно-виховні впливи з погляду їх змісту, методики й організаційних форм. Також ці принципи забезпечують всебічне й глибоке засвоєння учнями культурно-історичного спадку народу, виховання високоморальної особи, повноправного господаря країни, національно свідомого громадянина і патріота.

Отже зробивши певний висновок можна сказати, що хореографічне мистецтво як один із засобів виховного впливу повинно стати саме тією складовою частиною, яка буде в повній мірі доповнювати всебічний розвиток особистості.

В середніх класах хореографічне виховання повинно займати одне з головних місць тому, що хореографічне мистецтво - це не тільки фізичний, а й художньо-естетичний розвиток, фактор, який сприяє формуванню національної самосвідомості та розвитку естетично-моральних якостей.

Висновки

Я вважаю, що тільки національно свідома особистість здатна будувати і відстоювати свою рідну державу. Тому формування національної самосвідомості та художньо-естетичних інтересів повинно займати одно з перших місць у всьому виховному процесі. Для цього вся система виховання повинна завжди розвиватися, а педагоги повинні весь час знаходитись в творчому пошуку нових шляхів, форм, методів і засобів виховного впливу на школяра.

На мою думку держава повинна створювати умови для підвищення кваліфікаційного рівня педагогів, також удосконалювати вищу систему освіти та вводити нові тенденції, які стосуються естетичного розвитку особистості. Якщо це буде зроблено, то виховний вплив педагогів на учнів буде більш ефективним та будуть підвищені результати навчання.

В процесі педагогічної практики я знаходився в постійному пошуку нових шляхів реалізації форм, методів та засобів хореографічного мистецтва, які здатні естетично сформувати особистість дитини.

Я вважаю, що завдяки знаходженню саме цих шляхів можна досягнути поставленої перед педагогом мети: виховати гармонійну, всебічно розвинену особистість.

Працюючи з учнями, я зрозумів, що вихованням засобами мистецтва можна сформувати в них поняття “прекрасного” та навчити її розуміти це поняття. Так як танець “Плес” належить до гуцульських танців, я знайомив учнів з історико-культурною спадщиною західної України.

Я дійшов висновку, що хореографія є одним із засобів виховного впливу на дитину, але вона повинна завжди бути в комплексі з іншими дисциплінами.

Слід сказати, що учні сарших класів повинні постійно отримувати творчі завдання, які б спрямовувались на удосконалення почуття національної самосвідомості та всебічно розвивали особистість.

Таким чином, я зробив висновок, що в наш час учні повинні знаходитись весь час під цілеспрямованим та систематичним впливом виховного процесу, який би спрямовувався на розвиток морально-естетичних та національних якостей. Тільки в цьому випадку ми зможемо підняти національну культуру на рівень, якого вона ще не досягала.

Список використаної літератури:

1. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. - К.: Оберіг, 1993
2. Український костюм. - К., 1977
3. Гуменюк А.І. Українські народні танці. - К.: Наукова думка, 1969
4. Василенко К. Лексика українського народного танцю. - К.: Мистецтво, 1971
5. Верховинець В.М. Теорія українського народного танцю. - К.: Муз. Україна, 1990
6. Василенко К.Ю. Лексика українського народно-сценічного танцю. - 3-тє вид. - К.: Мистецтво, 1996
7. Похиленко В.Ф. Чарівне коло українського танцю: Навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів зі спеціальності "Педагогіка і методика середньої освіти. Хореографія"- Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 2003
8. Ващенко Г. Виховання волі і характеру: Підр. Для педагогів.- К.: Школяр, 1999
9. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти/ П.Р. Ігнатенко та ін.- К.: ІЗМН, 1997
10. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка.- К.: ІЗМН, 1997

11. Концепція художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітніх закладів.– КДПУ, 2002
12. Каюков В.І. Патріотичне виховання учнів загальноосвітньої школи на героїчних традиціях українського народу: Дис. – Івано-Франківськ: ПУ імені В.Стефаника, 1996
13. Ніколаєва Т.О. Історія українського костюма. - К.: Либідь, 1996.
14. Формування творчої особистості засобами етнопедагогіки: Методичні рек. – К.: ІСДО, 1995
15. Черниш П. Вплив народної педагогіки на формування громадянина України// Рідна школа.– 1996.– № 10